

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Monvmenta Paderbornensia

Ferdinand <II., Paderborn, Bischof>

Paderbornae, 1669

Clades Variana.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11425

corruit; ad vicinos Paderæ fontes crevit Paderborna, civitas multis rebus incluta, & hoc ipso loco, quo Aliso stetit, nova arx surrexit, consuetum Episcoporum ac Principum Paderbornensium, ab anno millesimo ducentesimo, domicilium. Horrion lib. 2. c. 15.

CLADES VARIANA.

I. **CLADES VARIANA.** Nota hæc clades, quam ex auctoribus antiquis Vellej. lib. 2. Tacit. lib. 1. 2. 12. annal. Suetonius in Augusto. c. 23. in Tiberio. c. 17. Florus. lib. 4. c. 12. Dio Cassius. lib. 56. Plinius. lib. 7. hist. natur. c. 45. Seneca epist. 57. ex recentioribus verò præter alios innumeros Philip. Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 19. Joannes Horrion. lib. 2. Panegy. Pad. c. 9. Bernardus Mollerus. in descript. Rheni. lib. 5. Pideritius. in chron. Lippiens. Stangevolius. lib. 1. ann. circ. Westphalici partim prolixius descripserunt, partim breviter commemorarunt, partim eruditè & diligenter illustrarunt.

2. **EN VBI ROMANÆ CLADIS MONVMENTA SVPER SVNT.** Verus hîc Romanæ cladis monstratur locus, quem Urspergensis, Nauclerus, & alij Augustam Vindellicorum; Moguntiam Æneas Silvius; Duisburgum Clivorum Aventinus; In Misniam Irenicus; Strombergam Ioannes Gigas, & hunc sequutus Ioannes Baptista Nicolosius falso transtulerunt. Repugnant enim horum opinioni, aut errori potius, & communem certamque de loco designato sententiam confirmant complura monumenta, pleraque ex veterum Romanæ historiæ scriptorum testimonijs observata, atque etiamnum conspicua. Nimirum medijs Germaniæ fines, quatenus ex continuis bellis Romanis fuit cognita. Vel-

Iesus lib. 2. quo proposito (Varus) mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat æstiva. At illi, in summam socordiam perduxere Quinctilium usque eò, ut se prætorem Urbanum in foro jus dicere; non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Via & iter à Rheno ad Visurgim in Cheruscorum fines. Dio. l. c. Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palàm attentare non audebant, Varum ità acceperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, procúlque eum à Rheno in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgim abduxerunt. Habitus viæ, sive montes, saltus, silvæ, paludes, aggeres, pontes. Vellejus l. c. Exercitus omnium fortissimus, inclusus silvis, paludibus, insidijs ab eo hoste ad interneccionem trucidatus est. Tacit. 2. an. Præmisso Cacinà, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret. Dio l. c. Erant montes, quàm Varus tum ducebatur, convallibus crebris intercepti ac inæquales: arbores autem dense, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani ante hostium adventum cadendis, viamque parando, & quæ opus habebant, pontibus jungendo defatigati fuerant &c. Locum modo ibi, ut in monte silvis obsito, opportunum nacti, castra fecerunt &c. postridie progressi sunt in locum nemore vacuum. Ultima Bructerorum sedes inter Amisiam & Luppiam amnes, haud procul Teutoburgiensi saltu. Tacit. 4. an. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque inssepulta dicebantur. Aliso & cladi, & tumulo legionum propinquus. Vell. 2. an. Lucij etiam Cæditij præfecti castrorum, eorumque, qui unà circumdati Alifone immensis Germanorum copijs obsidebantur, laudanda virtus. Nempe hic, ut Cluver. obser-

vavit, cum quadam manu præsidio castris relictus erat, ad quem obsidendum continuo, post cæsum Varum, ejusque exercitum, Germani se contulerunt. Tacit. 2. annal. *Cæsar audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eoduxit, neque Cæsari copiam pugnae obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & veterem aram Druso sitam disjecerant. Restituit aram, tumulum iterare haud visum; & cuncta inter castellum Alisonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita.* Si itaque in medijs Germaniæ finibus, inter Rhenum & Vulsurgim, in Teutoburgiensi saltu, prope Amisiam Luppiamque amnes, ultimos Bructerorum, Alisonem, aram Drusi, & tumulum Variandarum legionum, duce Arminio à Cheruscis, Bructeris, Maris & conterminis gentibus Variana clades sit facta; certum & manifestum est, alium ejus locum assignari non posse, quàm medium Paderbornam & Dethmoldiam inter, ubi omnes expressas à Vellejo, Tacito & Dione *περιπλοῦσι* clarissimè repræsentat situs. Duo præterea rivi, *rubens & offeus*, sive *Rodenbecke & Knockenbecke*, per *Senne* desertum saltui Teutoburgiensi proximum defluentes: ille ab aquis sanguine infectis; hic ab injectis ossibus appellatus: ubi ossa humana, diversi generis arma, & numismata, in quibus Iulij Cæsaris, Octavij Augusti imagines, atque inscriptiones agnosci potuerunt, reperta, magni cum Romanis initi prælij memoriam conservarunt: & demum non Westphali tantùm & Paderbornenses scriptores, *Bernardus Mollerus*. in descrip. Rhe. l. 5. *Hamelman*. de genealog. & famil. Comit. & Baron. infer. Saxonix. Angar. & Westphal. *Reineccius*. in not. ad Poëtam Anonym. de gest. Carol. M. *Meibomius*. in Irminsul. *Horrius*. in panegyri. Pad. l. 2. c. 9. *Paderitius*

deritius. in chron. Lipp. *Stangevol.* lib. 1. annal. Varum cum exercitu hic cæsum tradidère; verùm etiam plurimi externi. *Cuspinian.* in Aug. *Lazjus.* l. 1. comment. reip. Rom. c. 8. *Lindenbroch.* in hist. Arminij. *Carion.* in chron. l. 3. *Pighius.* in Hercul. Prodicio. *Lipsius.* in Tacit. *Serrar.* l. 1. rer. Mogunt. *Althamerus.* in Tacit. de morib. Germ. *Broverus.* l. 1. annal. Trevir. *Ifac.* *Pontanus.* lib. 1. orig. Franc. c. 9. *Teschemach.* in chron. Cliviæ, Marchiæ, &c.

3. VARVS ET ARMINIO STRATVS AB HOSTE IACET. Tacit. lib. 1. an. *Sed Varus, fato & vi Arminij cecidit.* Cùm enim metueret, ne vivus in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus intulit. Dio lib. 56. *Ideo Varus aliique primores, jam acceptis vulneribus, cum metuerent, ne vel in hostium potestatem vivi venirent, vel ab infensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt.* Vellejus lib. 2. *Duci plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit, quippe paterni a vitique exempli successor se ipsum transfixit.* Tacit. 1. an. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextra & suo ictu mortem invenerit; non sine causâ duram captivitatem, aut acerbam mortem à Germanis timuit, quibus adeò invisus, ut abditum mortui corpus effoderint, laceraverintque.* Flor. lib. 4. c. 12. *Ipsius quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum.* Vellejus lib. 2. *Vari corpus semiustum hostilis laceraverat feritas, caput ejus abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Casarem, gentilitij tamen tumuli sepultura honoratum est.* Qualis autem genere, ingenio, moribúsque fuerit, & quibus rebus tantum sui Germanorum odium incurrerit, Vellejus l. c. prodidit. *Varus Quintilius illustri magis, quàm nobili ortus familiâ, vir ingenio mitis,*
moribus

moribus quietus, otio magis castrorum, quàm bellica assuetus mi-
 litia, pecunia verò, quàm non contemptor, Syria, cui præfuerat,
 declaravit, quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reli-
 quit. Cur illustri magis ob recentes magistratus & honores,
 quàm nobili sive antiqua familia ortum asserat, Carolus Pa-
 tinus de familijs Roman. admiratur; cum Livio teste. a. v.
 c. 350. M. Quinctilius Varus tribunus militum consulari po-
 testate, Dictator verò clavi fingendi causâ. a. v. c. 421. Cn.
 Quinctilius creati fuerint. Interim qualicumque loco natus
 fuerit, non poterant Germani avaritiam ejus, & imperandi
 modum tolerare. Dio l. c. *Vbi autem Quinctilius Varus Ger-*
mania post administratam Syriam præfectus rebus ibi gubernandis
susceptis imperare, pecuniâsque uti à subditis exigere, Germani
ejus inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum princi-
patum desiderantibus, vulgo consuetam rerum rationem peregri-
na dominationi anteferente. Oderant præterea libidinem ac
superbiam. Flor. l. 4. c. 12. Quippe Germani victi magis, quàm
domiti erant, morésque nostros magis, quàm arma induerant sub
Imperatore Druso. Postquam verò ille defunctus, Vari Quincti-
lij libidinem ac superbiam, haud secùs, quàm sævitiam odisse cœ-
perunt. His ille moribus & vitijs causam bello præbuit; in-
fidijs verò & cladi occasionem dedit falsa ejus de Germanis
opinio, socordia, & militum dissipatio. Vellejus l. c. Is cum
exercitui, qui erat in Germaniâ præisset, concepit esse homines, qui
nihil præter vocem haberent hominum; quique gladijs domari non
poterant, posse jure mulceri. At illi, in summam socordiam per-
duxere Quinctilium, usque eò, ut se prætorem Urbanum in foro
jus dicere, non in medijs Germania finibus exercitui præesse crede-
ret. Flor. l. c. Ausus ille agere conventum; & in castris se di-
rexerat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præ-
conis

conis voce posset inhibere. Dio. l. c. Ibi summâ in pace ac amicitia erga eum viventes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum operâ in servitute contineri. Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit. Præcipue verò securitas, & nimia fiducia in eo arguitur. Flor. l. c. Tanta erat pacis fiducia, ut ne prædicta quidem, & prodita, per Segesten unum principum, conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem, improvisò adorti, quum ille (O securitas!) ad tribunal citaret, undique invadunt. Vell. l. c. Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clarique nominis Segesten indicatur, negat itaque se credere, spemque benevolentia ex merito aestimare, nec diutius post primum indicem secundo relictus est locus. Dio. l. c. Iam fidente rebus Varo, ac nihil tale expectante; ac non modo fidem omnem ijs, qui rem, ut erat, suspicantes, eum, ut caveret sibi, monebant, abrogante, sed etiam objurgante eos, quòd frustra sibi timerent, ac illos in invidiam vocarent, repente ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt. Hinc illæ Segestis apud Tacit. i. an. querelæ: Ego raptorem filia mea Arminium apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci, dilatus segnitia ducis, quia parum præsidij in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, defleri magis, quàm defendi possunt. Orta vel aucta hujusmodi fiducia ex convivij, & assiduâ consuetudine cum Arminio & Sigimero. Dio. l. c. Erant inter eos, qui conspiraverant, & belli, quod tum conflagratur, præcipui Arminius & Sigimerus, semper cum Varo conversantes, sæpiusque convivantes. Defuit demum consilium. Vellejus. lib. c. Ex quo apparet, Varum sanè gravem & bonæ voluntatis virum, magis Imperatoris defectum consilio, quàm virtute destitutum militum, se magnificentissimumque perdidisse exerci-

rum. Vnde Tiberius proximo anno in Germaniam missus, cum animadverteret, *Varianam* cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilij sententia egit; semper aliam sui arbitrij, contentusque se uno, tunc, prater consuetudinem, cum pluribus de ratione belli communicavit; curam quoque solito exactiorem prestavit. Suetonius. in Tib. c. 18. Sed etsi culpa Vari ignominiosa clades contigerit; mansit tamen manetque in pluribus locis celebribus memoria nominis ejus: nam *Varisberg*, vulgo *Forstenberg*, nobilium Virginum Collegium in Clivia, *Varimontem*, Pighius in Hercule Prodicio; *Varburgum*, in signe ditionis Paderbornensis oppidum, *Variburgum* Serrar. lib. 3. rerum Mogunt. notat. 29. ad vitam S. Bonifacij, interpretantur. Nec minori ratione sunt qui putent, *Varenholtum* in comitatu Lippiensi; in dicecesi Monasteriensi *Varendorpium* urbem, & *Varlariam* Præmonstratense cœnobium à Varo appellari, atque illud *Varipagum*, hoc *Vari castra* significare.

4. ET ARMINIO, de quo dissimili plane Varo Vellejus. Tum juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius Sigimeri principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militia nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus equestræque consecutus gradum, segnitia ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quam qui nihil timeret, & frequentissimum initium esse calamitatis securitatem. Primò igitur paucos, mox plures in societatem consilij recipit; opprimi posse Romanos & dicit, & persuadet, decretis facta jungit, & tempus insidiarum constituit. Sunt qui ad Arminium nostrum ex militia Romanâ, in quâ

D

ductos

ductor popularium meruerat, notum & celebrem in Vrbe respexisse velint Virgilium. lib. II. Æneid. v. 642.

*Deicit Herminium, nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri; nec vulnera terrent.*

Postquam multa Arminij facta insignia Tacitus. I. & 2. An. memoravit, præclarissimo immaturum ejus obitum elogio profequitur. *Ceterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium aduersam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubiè Germania, & qui non primordia populi Romani, sicut alij reges ducésque, sed florentissimum imperium lacefferit: prælijs ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vitæ, duodecim potentia explevit; caniturque adhuc apud barbaras gentes.*

5. ET CAMPO IN MEDIO. Lipf. Mollerus. Lindenbrochius. Hamelmañus. Reineccius. Serrarius. Ifac. Pontanus. Calvisius. Pideritius. Stangevolius. l. l. supra § 2. citatis. Hi omnes inter monumenta victoriæ de Romanis reportatæ numerant campum, seu jugi planitiem, vulgò *VVintfeld*, appellatam haud dubiè à victoriâ; nam vincere Germanis *VVinnen* dicitur; verique simile videtur, de campo hoc loqui. Tacit. lib. I. An. *Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut resisterant, disjecta vel aggerata.*

6. PVBES GERMANA. Tacit. I. An. Suet. in Aug. c. 23. Flor. Vellejus. ll. cc. Verè Germana pubes non natione tantum, verum etiam virtute, cujus cum aliàs sæpissimè, tum in prælio Variano illustre specimen dedit; falsò autem & immeritò de Germanis Vellejus scribit, *quod nisi expertus vix credebat, in summâ feritate versutissimi, natumque mendacio genus.* Alienissima hæc calumnia ab indole, & moribus

ribus gentis, cujus fides summam semper laudem habuit.

7: IMPERII GEMINAS NOBILE PIGNVS
AVES. Florus. l. 4. c. 2. Tacit. 2. An. *Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas, quas Germanicus Romanas aves, propria legionum numina apud eundem lib. 2. An. appellavit.*

8. DESINAT EVPHRATES PARTHOS
MEMORARE TRIUMPHOS. Grave quidem vulnus clade Crassianâ populus Romanus à Parthis accepit. Flor. l. 3. c. 11. ingens inde fama Euphrati; verum multis nominibus

9. CLARIOR EST CAESO LUPPIA
QVINCTILIO: de quo reportata victoria magnum nomen decusque gerit in elogio, quo Germaniam Tacit. de morib. Germ. ornavit. *Sexcentimum & quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Caelio Metello, ac Papirio Carbone Coss. ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur, tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatium multa invicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispania Gallieve, ne Parthi quidem sæpius admonuere. quippe per regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quam cadem Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At GERMANI, Carbone, & Cassio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consulares exercitus populo Romano; Varum tresque cum eo legiones etiam Casari abstulerunt. nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Iulius in Galliâ, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cesaris mina in ludibrium versa. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ*

nostra & civilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere : ac rursus pulsus inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

10. RAPTÀ IOVI LATIO. Inscriptio monumenti Capitolini apud Lazium. lib. comment. Reip. Rom. c. 4. Vellejus. lib. 2. c. 91. Sueton. in Aug. c. 21. Florus. lib. 4. c. 12. Eutropius. lib. 7. in Aug. Ovidius. lib. 5. & 6. Fast. & lib. 2. Trist. Horatius. lib. 4. od. 15.

*Et signa nostro restituit Iovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus, &c.*

Quantopere signis, sive *ultra*, ut Florus, sive, ut Suetonius ait, *repositis* redditis gavissus sit Augustus, indicant tot & tam varij hac de re signati nummi veteres cum inscriptione *signis receptis*: quorum icones apud Lazium. l. c. expressæ.

11. HIC AQVILAS OBTINET VSQVE SVAS. Arminius apud Tacit. lib. 1. *Cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ dijs patrijs suspenderit.* Nondum ergò tunc, nec unquam Augusto remissa fuerant, an postea ductu Germanici, & auspicijs Tiberij recepta, auctores inter se dissentiant. affirmat Tacit. lib. 1. An. *Bructeros sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missis Germanici fudit; interque cadem & prædam reperit unde vicesima legionis aquilam cum Varo amissam.* lib. 2. *Ipse majoribus copijs Marsos irrumpit: quorum dux Malo vendus, nuper in deditionem acceptus, propinquo luco defossam Variæ legionis aquilam modico presidio servari indicat.* Ad quem locum Lipsius. not. 62. *Hic autem inventa aquilarum una, & supra lib. 1. altera; ergò recepta nunc omnes.* Quâ de causâ arcus erectus dicaturque : Tac. l. 2. *Fine anni arcus propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu*
Germa-

Germanici, auspicijs Tiberij; & ades Fortis Fortuna &c. dicantur. Dio quoque lib. 57. scribit. *At Germanicus expeditione in Germanos prosperâ ad Oceanum usque processit, &c. signâque militaria recepit.* Negat nihilominus Florus. lib. 4. c. 12. *Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident; tertiam signifer prius, quàm in manus hostium veniret, evulsam mersâque intra baltei sui latebras gerens, in cruentâ palude sic latuit.* Florum sequitur Cuspinianus. in vitâ Aug. *Nec unquam hæredita sunt Imperatoribus Romanis, quod Parthi fecerunt, sed semper in hunc usque diem servata; licet Tacitus scribat Germanicum, cum in Teutoburgiensi saltu reliquias Varianæ cladis inspicere concupisceret, per L. Stertinium apud Bructeros undevicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam reperisse.* Majorem ergò fidem hac in re Floro quàm Tacito habendam esse, & non sine ratione censuit Cuspinianus: si enim verè Variana signa recepta fuerunt, cur Tacitus tantùm & Dio id meminerunt? nam signa à Parthis remissa poëtæ pariter & historici magno numero celebraverunt. Cur Vellejus, quod gratum, lætum & magnæ gloriæ Tiberio erat, in laudibus ejus alioquin immodicus filuit? quomodo contrarium scribere Florus ausus esset. Arcus quidem similis esse potuit triumphis, quos apparatu splendidos, victoriæ autem inanes falsosque de Germanis non rarò Imperatores Romani egerunt; quod Tacitus quoque de morib. Germ. agnovit. *Inde proximis temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.* Alio quoque, & excellentiori quidem modo aquilas suas Luppia usque obtinet, imperio nimirum ad Francos primùm, & ab his ad Saxonas, utrosque Luppia aliqua ex parte quondam accolas, translato; nec desunt, qui imperij insignia ab aquilis clade Varianâ raptis originem accepisse existimarint; ita enim senserunt & scripserunt

Cuspinianus, & Vlricus Huttenus : ille in Aug. *Non enim bi-ceps est aquila, ut imperitum vulgus credit : sed duæ simul ; quarum altera alteram expansis alis obtegit, tertiam signifer legionis tertie abstulit, paludèque demersit, ne in hostium manus veniret, alioqui tres haberemus aquilas in insignibus Imperij ; hic verò & clariùs in carmine de Germania non degeneri :*

Vindice ut Arminio, celeris prope rura Visurgis,

Romanas acies, miro Germania motu,

Quinctiliùmque ducem conciderit, unde birostræ

Contigerint aquilæ, traducti insignia regni.

Excussùmque jug¹²⁰⁰⁰, 2000 tantum hæc tempora nossent

12. PENE EXITIABILEM. Sueton. in Aug. c. 23. *Graves ignominias cladèsq; duas omnino, nec alibi quàm in Germaniâ, accepit, Lollianam & Varianam : sed Lollianam majoris infamiae, quàm detrimenti ; Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatîsq; & auxilijs omnibus, cæsis. Magna igitur hæc clades fuit, quæ à Suetonio pene exitiabilis, à Vellejo atrocissima calamitas vocatur, fines imperij imminuit, ingentem mærorem metùmque Augustò, & urbi attulit. Vellejus. l. c. *Ordinem atrocissimæ calamitatis, quæ nulla post Crassi in Parthis damnum, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, (utinam cum 20. libris de bellis Germanicis à Plin. scriptis superessent) ut alijs, ita nos conabimur exponere. Nunc summa deflenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplinâ, manu, experienciâque bellorum inter Romanos milites princeps, ad internecionem trucidatus est. Flor. l. 4. c. 12. Nihil illâ cæde per paludes, perque silvas cruentius : nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patronos. Alijs oculos, alijs manus amputabant : unius os scètum, recisâ priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vi-*
pera*

pera sibilare desiste. Sueton. l. c. Hac nunciata excubias per Vr-
 bem indixit, nequis tumultus existeret: & praesidibus provincia-
 rum propagavit imperium, ut & à peritis & assuetis socij contine-
 rentur. Vocavit & magnos ludos Iovi Opt. Max. si rempublicam in
 meliorem statum vertisset. quod factum Cimbrico Marsicòque bel-
 lo erat. Adeò namque consternatum ferunt, ut per continuos menses
 barbà capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, voci-
 ferans: Quinctili Vare, legiones redde: diemque cladis quot annis
 mestum habuerit ac lugubrem. Mutuebat enim, ne unà cum
 Gallis Italiam ac Romam Germani peterent. Dio. lib. cap.
 Augustus Varianá clade auditâ, vestem, ut quidam memorant,
 laceravit, inque magno luctu fuit, propter amissum exercitum, me-
 tumque, quia à Germanis, & Gallis impendere videbatur, maxime
 quòd eas gentes jam ipsam Italiam ac Romam petituras verebatur;
 ac neque Urbana juvenus magni momenti supererat, & sociorum
 auxilia, quae alicujus essent precij, afflicta erant. Nihilominus ta-
 men ad omnia se, quantum praesens rerum conditio ferebat, compa-
 ravit. Et quoniam ij, qui militari essent etate, dare nomina nole-
 bant, ex ijs qui nondum annum trigesimum attigissent, quintum,
 ex natu majoribus decimum quemque, ut fors in quemvis incidis-
 set, bonis privatum ignominia notavit: postremò cum mul-
 ti ne sic quidem obedirent, quosdam morte mulctavit &c. Et quia
 complures Galli ac Germani Romae obversabantur, partim peregri-
 nantes, partim inter stipatores recipiendi, veritus, ne quid hi novi
 molirentur, in insulas armatos amandavit, inermes urbe exire
 jussit. Hæc tum ab Augusto acta: ea quae decreta fuerant, & inter
 hæc triumphus Tiberij de Pannonijs, Ludique omissi. Sueton.
 in Tib. c. 17. Nam sub id ferè tempus Quinctilius Varus cum
 tribus legionibus in Germaniâ perijt: nemine dubitante, quin
 victores Germani juncturi se Pannonijs fuerint, nisi debellatum
 prius

prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multi-
que & magni honores triumphum ipse distulit, mesta civitate cla-
de Variana. Et si hæc clades exitium imperio non attulerit, in-
gens tamen damnum ex eâ consecutum: nam ut Flor. l. c.
Hac clade factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat,
in ripâ Rheni fluminis staret.

13. CÆSARE AVGVSTO. Paucis ante obitum
ejus annis, cum bellum Pannonicum confectum esset, & plu-
res fulsissent cometæ Tac. 1. An. Bellum eâ tempestate, quâ vi-
vere desijt Augustus, nullum nisi adversus Germanos supere-
rat: abolenda magis infamia ob amissam cum *Quinctilio Varo*
exercitum, quàm cupiditate proferendi imperij. Vellejus. l. 2.
Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello
Cesar manum, cum intra quinque consummati operis dies funeste
ex Germaniâ epistola cæsi Vari, trucidatarumque legionum trium,
totidemque alarum & sex cohortium. Dio. l. c. celum sæpius ar-
dere apparuerat, multi simul cometæ effulserant Manilius l. 1.

*Cum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum sanguine campos,
Arserunt toto passim minitanti mundo
Lumina.*

De tempore verò acceptæ cladis variant authores:
Lindebrochius, in hist. Armin. & Helmvicus, in teatro. im-
putant ei annum à nato Christo 12. Imperij Augusti 52. &
conditæ Urb. 762. sub P. Cornelio Dolabellâ, & C. Junio
consulibus: quibus de anno Christi Baronius, & plures con-
sentiunt; et si Broverus, Horriou & Calvisius 9. & alij 10. po-
nant. similiterque, juxta Pighium tom. 3. an. lib. 18. ac Sigo-
nium. comment. in Fastos annum urbis cond. vel 761. vel
763. consulibus Sulpitio Camerino & Poppæo Sabino, ut Bro-
vero & Stangevolio placet. Quod spectat ad tempus anni,
longius

longius ætatem processisse, ex Vellejo colligitur: *Mediam ingressus Germaniam, jurisdictionibus agendæque pro tribunali ordine, trahebat æstiva.* Diem denique cladis tam memorabilis, quem Augustus *mæstum ac lugubrem quot annis habuit, IV. Non. Sextil.* quo malè ad Cannas pugnatum est, qui Be-roaldum sequuntur, assignant, eò, quod Florus. lib. 4. cap. 12. scribat. *Varus res perditas eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est & animo secutus.* Putarunt enim sensum horum verborum esse, Varus eo die perijt, quo Paulus Cannensi prælio. Verùm, ut Casaubonus in Suct. de Aug. c. 23. animadvertit, diem pro clade eleganter Florus usurpavit. Quare frustra dies quaeritur, quem veteres historici quasi ex compacto filuerunt.

14. ARMINIO DVCE. Flor. l. 4. c. 12. *Duce Arminio ardua corripuit.* Strabo. lib. 7. *Arminij, qui belli dux fuerat Cheruscis, cum violatis pactis Varum Quinctilium invaderent.* Tacit. 2. An. *Vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat, desertus tamen ab Ingvimero fuit, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni patrus senex parère dedignabatur.* Tacit. 2. Annal. Dux igitur Arminius gentis suæ, & sociorum ejus fuit, omnibus hujus muneris partibus egregiè functus, imò & militis, qui manu, voce, vulnere sustentabat pugnam.

15. A CHERVSCIS. Inter Germaniæ populos, à quibus Variana strages edita, eminuere Cherusci, validissima tum notio, à Cæsare. lib. 6. Vellejo. lib. 2. Tacito. l. 1. 2. 11. 12. 13. Annal. & de morib. Germ. Floro. l. 4. c. 12. Dione. l. 54. 55. 56. descripta celebratæque. Non omnes inter Albim & Visurgim, ubi vera & præcipua sedes eorum fuit, & sylvæ *Bacenis* pro nativo muro objecta, Cheruscos à Suevis, Suevósque

E

vósque

vósque à Cheruscis, injurijs incursionibusque prohibuit; etiam pro parte aliquâ cis Visurgim habitârunt. Dio. lib. 54. de Druso: *Lupia fluminis ripis ponte junctis, Sigambros irrupit, perque eos in Cheruscorum fines usque ad Visurgim processit.* Ifac. Pont. de orig. Franc. l. 1. c. 9. *pro parte cis Visurgim coluisse non abnuerim.* Cluver. l. 3. Ger. antiq. c. 19. Maxime Arminio duce gens hæc floruit, qui Chattos & Cheruscos, cum quibus illi, teste Tacito. 12. An. *eternum discordant,* conciliaverat, ut aliquamdiu junctis viribus Romanorum imperium propulsarent; eo vero defuncto recruduit vetus odium, & sequutum, quod Tacit. de morib. Germ. memorat. *In latere Cauchorum Cattorumq, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idq, jucundius, quam tutius fuit. quia inter impotentes & validos falso quiescas. ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni equiq, Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens.* Mansere tamen adhuc ævo Claudiani veteres ad Albim sedes, noménque Cheruscorum: quod ipse testatur in panegy. de IV. consulatu Honorij.

Et ingentes Albim liquere Cherusci.

16. BRUCTERIS. Non solum Cherusci, verum etiam Bructeri Varianam cladem effecerunt, qui propterea sua exusserunt, atque à Germanico vastati. Tac. 1. An. *Bructeros, sua urentes, expeditâ cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interq, cadem & prædam reperit Vnde vicesima legionis aquilam, cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumq, Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum.*

17. MARSIS. Antiqua, & claræ originis in Germaniâ gente. Tacit. de morib. Germ. *Celebrant carminibus antiquis Tuistonem Deum terrâ editum, & filium Mannum, originem gentis*

gentis conditorésq; Manno tres filios assignant. &c. Quidam autem, licentia vetustatis, plures deo ortos, pluresq; gentis appellationes, Marsos, Gambriuos, Svevos, Vandalios affirmant: eaq; vera & antiqua nomina. Maximè ijs infestus Germanicus fuit, abolendæ infamiæ causâ, ob deletum cum exercitu Quinctilium Varum, à Tiberio in Germaniam missus. Tacit. 1. An. *Ventumq; ad vicos Marforum, & circumdata stationes. Quinquaginta millium spatium ferro flammisq; per vastat. Profana simul, & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfane vocabant, solo exquantur.* Idem lib. 2. ipse (Cæsar) majoribus copijs Marsos irrumpit quorum dux Malo vendus, nuper in deditioem acceptus, propinquo luco defossam Variæ legionis aquilam modico presidio seruari indicat. Causa igitur hujus vastationis, & irruptionis non alia, quàm quod Varum, per fines Marforum ad Amisiam, Dalichium, & Aldenbecam porrectos, ad Visurgim proficiscentem, ab ijsdem & conterminis populis cæsum meminerat. Cluver. lib. 3. Germ. antiq. c. 11.

SALTUS TEUTOBURGIENSIS.

I. **S**ALTUS TEUTOBURGIENSIS. Meminit hujus saltus Tacitus. lib. 1. An. *Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum; quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum. haud procul Teutoburgiensi saltu.* Quibus verbis satis designavit, quo loco situs sit, & quærendus, nempe inter desertum Sinedi, & Dethmoldiam, Hornamque oppida, ubi mons Teuteberg antiquum nomen hodie retinet; cui descriptio